MAANDBLAD No. 10 LENTEMAAND 1937

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

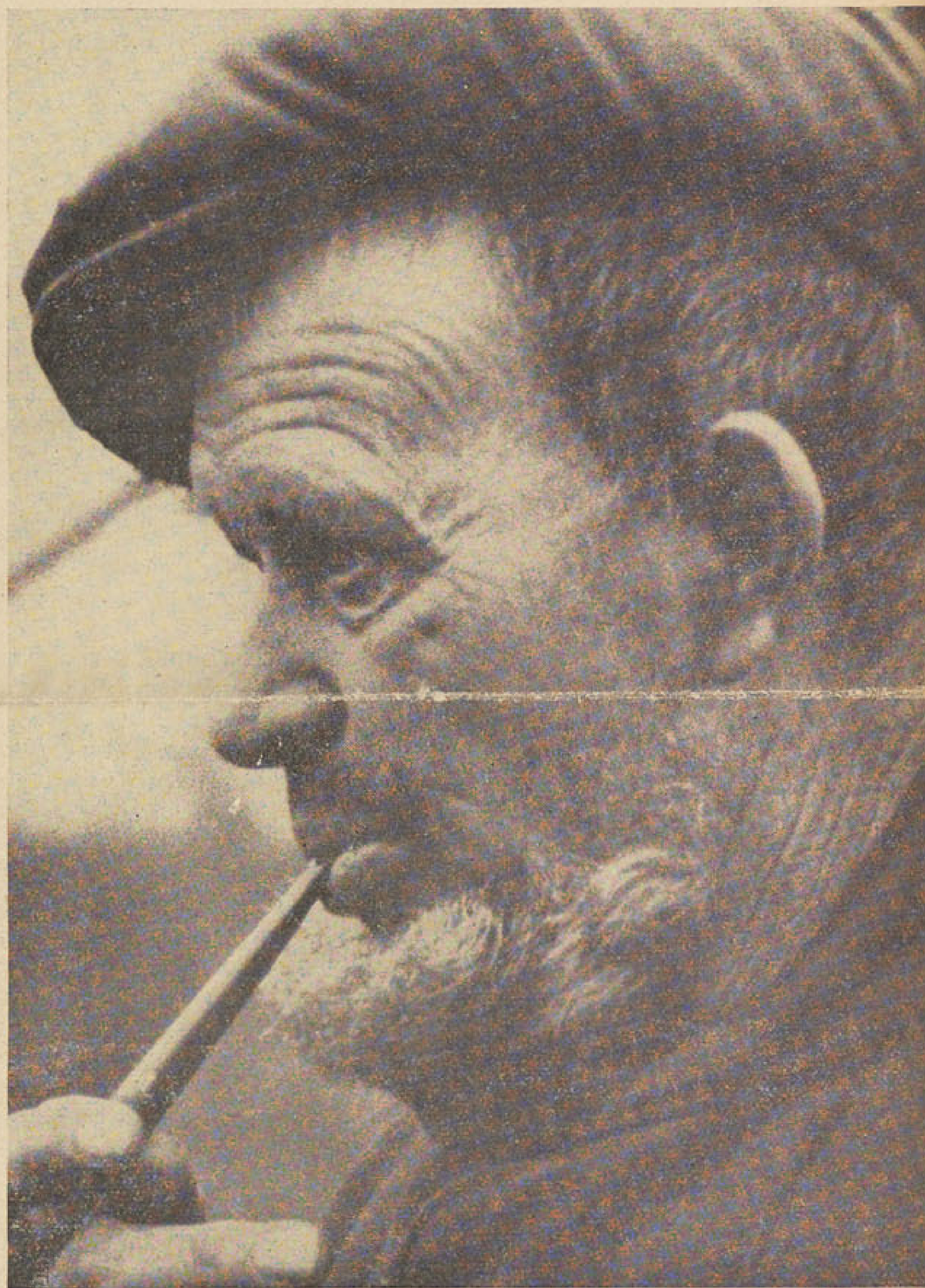
UITGAVE - NENASU - POSTBUS 74 - OUDEGRACHT 194 - UTRECHT
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
GIRO 207915 t.n.v. VOLK EN VADERLAND - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

LENTEMAAND

FRONT ZUID

Wat onzen tijd het meest karakteriseert, is de veelheid van krachten, waardoor onze aandacht van het een op het ander wordt getrokken. In die veelheid dreigt onze eigen richting verloren te gaan: wij worden door zooveel aangelokt en afgeleid, dat wij ons niet langer bewegen langs de banen, die ons eigen wezen ons voorschrijft, maar heren derwaarts gelokt loopen te dwalen.
In zulk een tijd is het nuttig, ja noodig, geregeld achterom te zien. Wij zien dan, hoe ons spoor kronkelt en wij zien tevens, waar vandaan wij eigenlijk kwamen en welke richting wij oorspronkelijk hadden. Zulk een terugblik waarschuwt ons voor afdwalen en houdt ons in onzen eigen koers.
Elk volk heeft het noodig, geregeld achterom te zien in eigen verleden, teneinde zich van eigen aard bewust te blijven. Daarom is niets gevaarlijker voor zijn bestaan, dan dat het zijn eigen herkomst en geschiedenis niet meer kent. Er is geen doeltreffender middel om een volk te vernietigen, dan het zijn verleden te ontnemen en het zoodoende zijn eigen zending te doen vergeten.
Ons volk is in hooge mate van zijn eigen wezen vervreemd. Wij hebben als zeevarend grensvolk eeuwenlang aan zooveel vreemde invloeden bloot gestaan, wij zijn zoo gastvrij geweest, dat veel vreemd cultuurgoed overheerschend is geworden en het eigene, oorspronkelijke heeft verdrongen. Nu moet men hier wel onderscheiden. Er is vreemd en vreemd. Om een voorbeeld te noemen: de Kerstboom is in Nederland van betrekkelijk jongen oorsprong en uit Duitschland ingevoerd. Is hij daarom vreemd? Indien men zich op het juridische standpunt stelt, dat ál wat over de staatsgrens ons land binnenkomt vreemd is, dan wel. Maar de Kerstboom is in zijn oorsprong Germaansch cultuurgoed en gaat terug op de algemeen-Germaansche voorstelling van den levens- en wereldboom. Hij is in wezen verwant aan onzen meiboom en onzen palmpaasch, waarvan hij de bij de winterzonwende behoorende vorm is. Als zoodanig is hij dus geenszins vreemd, maar vertegenwoordigt geest van onzen geest. Vandaar blijkbaar, dat hij in ons land zoo algemeen is geworden.
Of iets vreemd is, kan men niet beoordeelen naar het enkele feit, of het over de tegenwoordige staatsgrens binnen is gekomen; men moet het naar zijn wezen beoordeelen, naar zijn inhoud bezien. Wat uit dezelfde wortels is gesproten als de Nederlandsche cultuur, is ons niet vreemd;

Groninger landarbeider.

wij vinden er den zin van in ons zelf terug. Eerst wanneer het vreemde uit andere wortels is gesproten dan wij zelf, voelen wij het als vreemd aan, omdat zijn wezen ons innerlijk vreemd is.
Wanneer wij als volk terugblikken, dan leeren wij geleidelijk onderscheiden, wat vreemd en wat eigen is, naarmate wij meer de wortels naderen, waaruit wij gesproten zijn. Richten wij dan weer den blik op onzen tijd, dan zien wij duidelijk wat wij kunnen aanvaarden en wat afgewezen moet worden.
De bestudeering van den oorsprong van ons volk en zijn cultuur geeft ons een verrassing. Velen meenen, dat deze studie onzen blik zal verengen; dat wij, naarmate wij

verder teruggaan, minder zullen overhouden wat cultuur mag heeten of zelfs maar de belangstelling waard is. Zij zijn dermate verblind door het klatergoud der hedendaagsche beschaving, dat zij bij afwezigheid daarvan armoede verwachten. Het tegendeel blijkt waar: naarmate bij den terugblik langs de rij der eeuwen het heden verdwijnt, verrijst voor onzen blik een cultuur, innerlijk zooveel rijker dan de tegenwoordige: minder eentonig, zinvoller en bij alle veelheid van vormen toch door één geest gedragen, dat de kennis hiervan ons leven verrijkt.
In plaats van de „wilden", die wij naar gangbare opvatting zouden mogen verwachten, vinden wij een Noord-Europeesch cultuurvolk. Wij ontdekken de groote Germaansche cultuur, van welke onze volkseigen cultuur een onderdeel is. Tegelijk met de ontdekking dier Germaansche cultuur rijzen nieuwe vragen: zooals wij eerst de wortels van ons eigen volk en zijn cultuur zochten, zoeken wij nu naar de wortels, waaruit de Germaansche eik is gegroeid. Zoo komen wij in de voor-Germaansche wereld en vinden daar in de kiem al wat wij later in de Germaansche cultuur in vollen bloei aantreffen en waarvan de laatste uitloopers nog in ons eigen volksleven bloeien.
Wij zien dan, dat wij te doen hebben met een boom, die duizenden jaren vóór onze jaartelling in den bodem van Noord-Europa zijn groei begon, een stam vormde en vrucht droeg op zijn eigen hout. Later heeft men met dien boom allerlei entproeven uitgehaald: men heeft loten van andere boomen op zijn stam geënt en de gezonde stam heeft ze verder doen groeien; zij hebben bloesem en vruchten gemaakt, maar het waren niet zijn bloesem, niet zijn vruchten. Hier en daar bleven wilde loten de eigen bloesem en vruchten van den Germaanschen boom dragen, waaraan wij den onderstam herkennen.
Vergelijken wij deze wilde loten met de door enting ingeplante, dan blijkt ons, dat de eigen vruchten voor de vreemde volstrekt niet onder doen. Ook „objectief" niet; maar in elk geval, objectief of niet, eigen is eigen: wij geven de voorkeur aan de eigen vrucht. Dat is ons goed recht.
Zoo blijkt onze terugblik — van het uiteinde van een zijtak naar den stam — van groote waarde. Wij weten voortaan, waar wij staan.
Dit „waar" bepaalt een „hoe". Ons werd op school geleerd, dat ons de beschaving uit het Zuiden is geworden. De Romeinen zouden met dit beschavingswerk begonnen zijn en na hen zouden anderen het hebben voortgezet, totdat wij waren geworden, wat wij heeten te zijn: toonbare lieden, die ons echter vooral niet moeten verbeelden uit eigen kracht zoover gekomen te zijn. Onze eigen terugblik nu leert ons, dat dit verhaal niets dan een verhaal is: het is eenvoudig andersom. Het Zuiden heeft op het Noorden nimmer anders dan ontwrichtend en cultuurvernielend gewerkt. Het heeft ons het eigene ontnomen en er namaak voor in de plaats gegeven.
Wij weten voortaan, waar wij staan: in een grensgebied der Germaansche cultuur. Maar wij staan daar niet als voorpost van het Zuiden, doch als voorpost van het Noorden. Wij staan met het front naar het Zuiden — niet langer met het front naar het Noorden, gelijk de Germaansche hulptroepen in Romeinschen dienst te kwader ure stonden.
Zoo blijkt onze terugblik naar ons volksverleden van de grootste beteekenis: onze geheele plaats in de wereld wordt er door bepaald.

De oudste dijk van Friesland

In de „Mitteilungen des Jeverländischen Vereins für Alterskunde" deelt de leider van het Staatsarchiv in Jever, Dr. Georg Andrée, mee, dat de Friesche heerweg een kustweg is geweest, en wel een dijk, die ook als zeewering dienst deed. Dit is de oudste dijk van Friesland geweest en waarschijnlijk ook de oudste dijk van Noord-West-Europa.

EEN NEDERLANDSCHE STAD IN DUITSCHLAND

Dat het Nederlandsche volk uit verschillende Germaansche stammen is samengegroeid, is tot op den huidigen dag nog goed waarneembaar. Men merkt het, wanneer men in ons land van Noord naar Zuid, of van Oost naar West reist. Geleidelijk ziet men in de dorpen en steden een ander karakter naar voren komen. Een Friesche stad is anders dan een Hollandsche, een Geldersche anders dan een Brabantsche of Limburgsche. Wel is er een gemeenschappelijke grondtrek, maar toch verschillen zij elk zooveel van de andere, dat men van een eigen karakter kan spreken. Het is als bij de leden van één familie, die wel de familietrekken gemeen hebben, maar toch een eigen persoonlijkheid bezitten.
In dat verschillend uiterlijk van steden en dorpen komt het verschil van stamkarakter tot uiting. De eigen stamcultuur, de eigen schakeering in de gemeenschappelijke Germaansche levenshouding en wereldbeschouwing weerspiegelt zich in de omgeving, die de stam zich vormt. De omgeving is voor een deel gegeven in de natuurlijke gesteldheid van bodem en klimaat. Maar daarnaast schept elk volk in de gegeven natuur zich de omgeving, die het voor zijn levenswijze behoeft. De eigen levenswijze weerspiegelt zich zoodoende in den bouw van de boerderij en het stadshuis, in den aanleg van dorp en stad, in de openbare gebouwen. De volksziel komt bovendien tot uiting in dit alles. Het rationeele, het verstandelijke overheerschte in vroeger eeuwen in deze dingen veel minder, dan men tegenwoordig wel meent, dat het doen moet. Tegenwoordig wordt b.v. de bouw van nieuwe stadsgedeelten als industrie beoefend. Eén bouwondernemer zet een halve wijk neer; de huizen verschillen in inwendige indeeling nauwelijks; uiterlijk alleen in zoover als het gemeentelijk bouwtoezicht of de dienst van volkshuisvesting van meening is, dat er in de straten toch een weinig variatie moet zijn. Oudtijds werd een huis in opdracht gebouwd voor iemand, die er een wilde stichten; het bleef dan vaak honderd of meer jaar in de familie en ging telkens bij erflating en boedelscheiding over, zonder dat het in al dien tijd eenmaal ver-

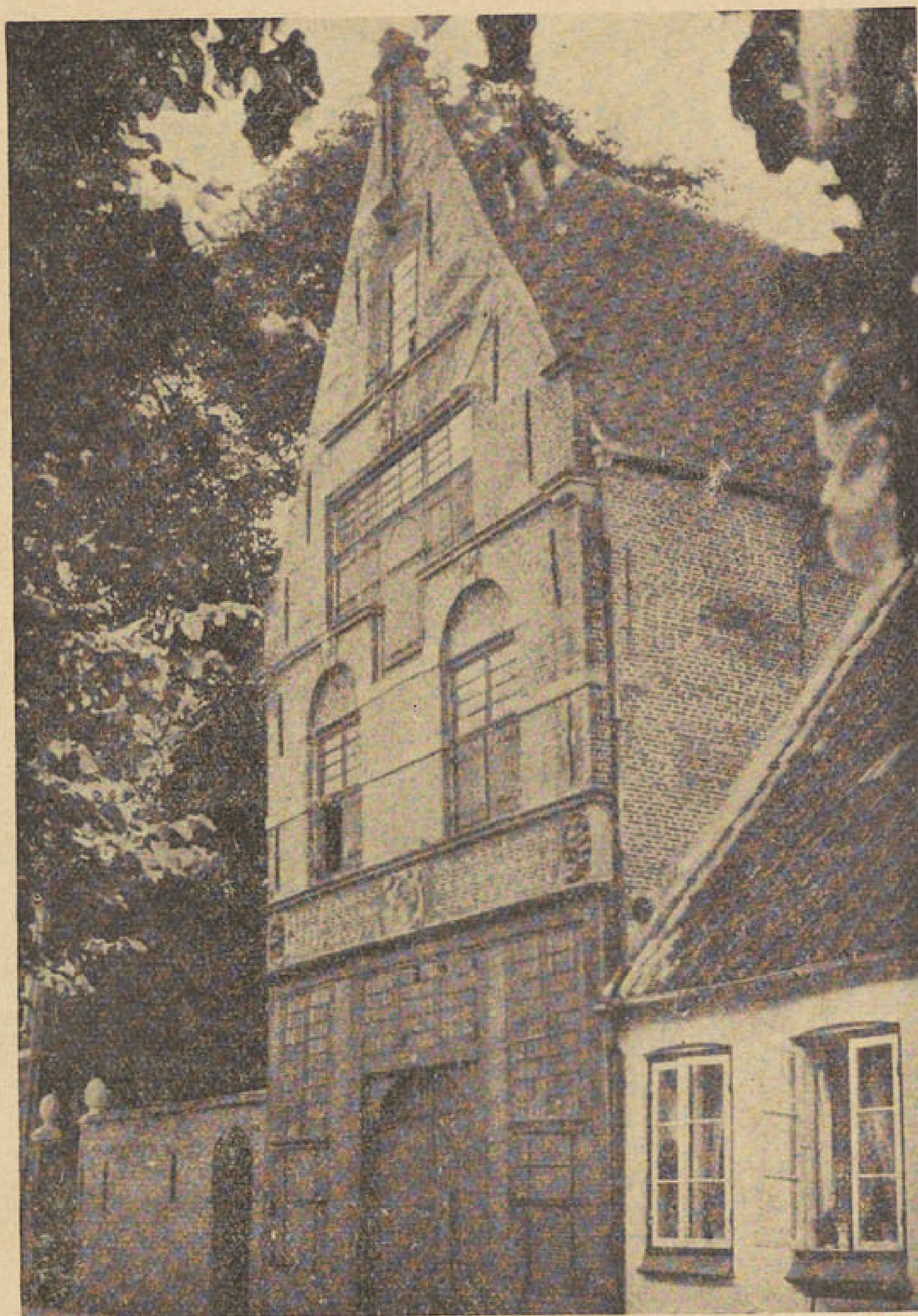

De „Mittelburgwall".

kocht werd. Hierdoor kwam bij het bouwen de persoonlijke smaak van den bouwheer veel meer tot uitdrukking, hetgeen bij het weinig door volksvreemde opvattingen beinvloede gemeenschapsleven wilde zeggen, dat de eigen volksaard ook de bouwwijze haar stempel opdrukte.
Zoo kunnen wij dan ook nu nog in de oude deelen van onze steden en dorpen duidelijk het eigen volkskarakter onzer stammen tot uitdrukking zien komen in den bouwtrant en het stadsbeeld. Voor den buitenlander zijn deze kleinere verschillen minder opvallend; hij ziet het Nederlandsche volkskarakter meer als een eenheid tegenover dat van de omringende volken. Hij onderscheidt niet Hollandsch, Brabantsch, Friesch, maar Nederlandsch tegenover Duitsch, Fransch, Engelsch. Vlaamsch en Nederlandsch is voor hem hetzelfde.
Treffend komt ons dat voor den geest, wanneer wij beelden zien van een Nederlandsche vestiging in het buitenland. Wij zien daarin verschillen van stijl; de buitenlander vindt alles gelijkelijk Nederlandsch.
In den tijd van het 12-jarig bestand, ten tijde der godsdiensttwisten tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten, weken verschillende Remonstranten uit voor de vervolging door hun tegenstanders. Een groep onder leiding van Willem van den Hove, heer van Wedde, Westerwolde en Blyham, trad in onderhandeling met hertog Frederik III van Holstein. In de jaren 1620—1623 bouwden zij een stad aan den mond van den Eider, die den naam „Friedrichsstadt" kreeg en nog bestaat. Het octrooi dier stad, op 7 November 1619 door Frederik aan de Remonstranten verleend, is in het Nederlandsch gesteld en begint aldus:

> „Wij Frederich van Godes genaden Erve tot Noorweegen, Hertoch tot Sleeswijk Holstein, Stormaren ende Ditmarschen, Grave tot Oldenborch ende Delmenhorst etc. doen cont mits deesen: Also ons verthoont is door persoonen van goden gelove ende qualiteit, datt veele luijden in Hollandt, die Remonstranten genaempt werden, woll solden geneijcht sijn, om haer van daer in onsen gebiet te begheven, om alhier onder ons gebiet te bouwen, haer huijslich needer te setten, de vrijheyt haerder Religie te beleven ende hare negotie ende neringhe te drijven, wanner deselve bij ons aenghenomen ende met eenghe gherequireerde vrijheeden voorsien worden. So is, dat wij op derselve voorgeven rijpelik ghelet ende hierna gehoort hebbende het avis van den Luiden van onsen Rade bewegt sijn geworden te sinsenteren (consenteeren, toestemmen) ende vergonnen mits deesen aen alle sodanighe als hare wooninghe sollen willen nemen om de vrijheyt haerder Godsdienste te beleven, seeker plaetse van wooninghe aen de eijderstroom aen ende rontom de drie sluijsen vant nieuwe werk oft nieuwe veer. Alwaer sij sullen mogen stichten ende bouwen een nieuwe stat ende drijven aldaer hare neringhe ende negotie sonder verlet van jemanden, onder ende met conditien ende vrijheeden als volckt . . ."

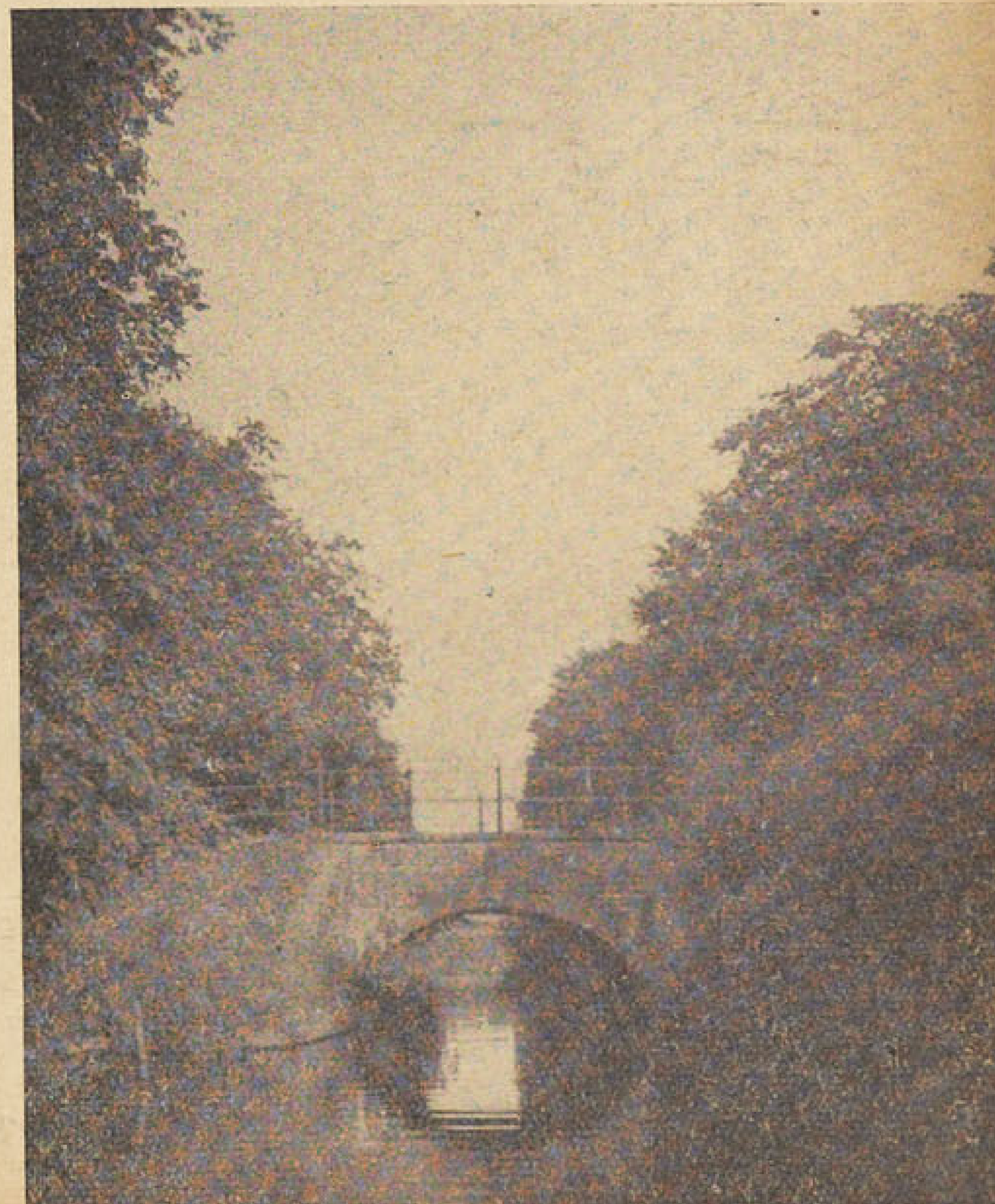
Verschillende Nederlanders van aanzien hebben aan de stichting deelgenomen, o.a. dr. Pieter van Dam en diens broeder Willem van Dam, leden van een patricisch geslacht uit Amersfoort; Pieter de Graeff, broer van den Amsterdamschen burgemeester de Graeff en nog anderen. Hertog Frederik hoopte van de stad een tweede Hamburg of Amsterdam te maken; een wensch, die echter niet in vervulling is gegaan. Toch kwam de stad tot bloei, al is zij thans niet meer dan een provinciale handelsstad.
Tal van gebouwen van echt-Nederlandsch karakter herinneren aan de Nederlanders, die de stichters waren. Ook het stadsbeeld in zijn geheel vertoont een Nederlandsch karakter.
Daar is bv. het zeventiende-eeuwsche pakhuis, dat den naam „de oude munt" heeft. Het hoort in een van onze Zuiderzeeplaatsen thuis. Wanneer men niet weet, waar de foto genomen is, raadt men: Hoorn of Harderwijk.

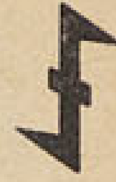
De „Oude Munt".

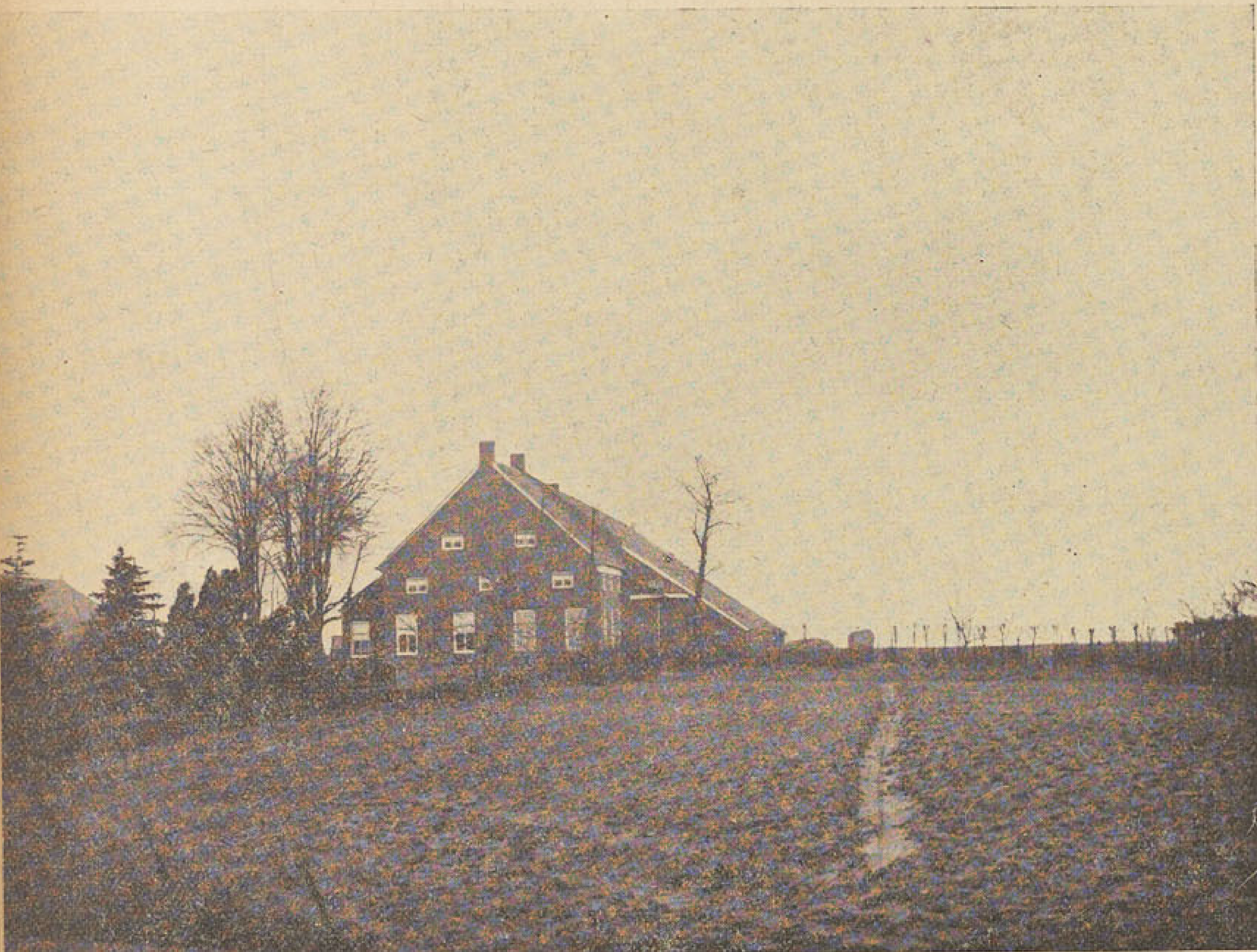
Het gezicht op den Fürstenburgwall doet daarentegen Amsterdamsch aan: als men niet let op de met gras begroeide berm, denkt men aan de Prinsengracht bij de Amstel of aan de Reguliersgracht. Maar die grasberm heeft weer iets wat doet denken aan Alkmaar of Haarlem. De Mittelburgwall heeft weer een ander karakter. Die witgekalkte huizen zien er meer Zuid-Nederlandsch uit. Hier zou men meenen ergens in Vlaanderen te zijn.
Het is merkwaardig om te zien, hoe de Nederlandsche volksaard zich daar in den vreemde een klein Nederland heeft geschapen, een stad waar men zich behaaglijk gevoelde, omdat de bouwtrant aangepast was aan het eigen volkskarakter. De eigen levenswijs, het eigen volksche schoonheidsgevoel vonden bevrediging in deze omgeving. Dit nu is in het leven van een volk een der belangrijkste dingen: dat de eigen volksaard ongestoord tot uiting kan komen en zich de levensvormen kan scheppen, waarin hij zich thuisvoelt. Indien de levensvormen en -omstandigheden van een volk niet in overeenstemming zijn met den natuurlijken, aangeboren volksaard, dan ontstaat er een gevoel van onbevredigdheid, een spanning tusschen ideaal en werkelijkheid, die bij overspanning tot omwentelende uitbarstingen moet leiden.

De „Fürstenburgwall".

Boerderij in het Oldambt. Oud model.

Volk en Bodem in Groningerland

„Mien laand is lȧnd :
Zai, zien verstand
Dat wast er boven oet."

Zoo eindigt Jan Boer een zijner gedichtjes in Groninger boerendialect, dat voorkomt in de bundel Nunerkes („schulpkes dei zingen"). De dichter die, al is hij zichzelven hiervan niet bewust, hecht in de Groningsche volksaard en bodem verworteld is, draagt zijn geslachtsnaam Boer met eere en zeker niet bij toeval. Wel heel zuiver geeft hij in de bovenaangehaalde regels de gevoelens weer, die vast in het hart van den stuggen en stoeren Groninger boer verankerd liggen. Zuiver teekent hij het innerlijk wezen van den noordschen germaanschen boer, wiens levenshouding en boerentrots geheel worden weergegeven door deze, door hem zelf ongeuite, doch op den bodem zijner ziel liggende jubeltonen. De bewustwording van deze gevleugelde woorden moet in dezen tijd van volksch ontwaken voor iederen stam- en bodemgebonden boer een openbaring zijn. Een openbaring, die veredelt, verdiept en sterkt wanneer tevens de bloedwaarden weer tot erkenning geraken en de boer zich weer de verantwoordelijke drager van het levenskrachtige Germaansche volksbloed weet. Een openbaring ook, die breede mogelijkheden opent voor een nieuwe boerenlevenshouding, die vrij is van volksvreemde stedelijke invloeden, voor een nieuwe boerencultuur uit bloed en bodem, geworteld in de oude en een belofte inhoudend voor een herboren eigen volkscultuur.

* *
*

„Mien laand is lȧnd", zoo leeft en woelt het in de ziel van iederen boer, die zijn hofstede bewoont en des winters in de veilige warme stallen zijn paarden en zijn levende have verzorgt, of in de groote holle schuurruimte het pas gedorschen graan over den waaier jaagt om het marktschoon te maken, terwijl de stormvlagen over de hooge daken loeien en de stille schaars verlichte schuren vervullen met een geheimzinnig, steeds aanhoudend en dreunend gerucht. Op de daken ratelen en klapperen de dakpannen en de stormbalk stut de groote deuren tegen het windgeweld. 't Is dan, dat den boer een gevoel bekruipt alsof dag en uur geheel wegvallen en alsof eeuwen over hem heengaan. Hetgeen oereigen is aan het Germaansche wezen wordt in hem wakker; dezelfde bronnen die in oude tijden de Germaansche natuur- en levensbeschouwing schiepen gaan in hem open; de volksgeest komt in hem tot bewustzijn en drukt op hem haar stempel. De volksgeest, die is de geest van den Germaanschen boer en die de kracht, het wezen en het geloof van alle Germaansche stammen uitmaakt en bepaalt. Doch wanneer de warme lentelucht de duisternis uit de hoeven verdrijft, dan maken ook bij den boer de innerlijke en eigen gedachten plaats voor de dadendrang. De voorjaarszaai op de velden neemt een aanvang en zooals onze voorvaderen temidden der voorjaarswerkzaamheden het feest van de klimmende zon, het feest van den lentegod Balder vierden, zoo gaan in onzen tijd de boeren met het Paaschfeest en het Pinksterfeest getrouw ter kerke om den Schepper te danken voor den terugkeer van het leven uit den dood, van het licht uit de duisternis. Doch na de zomerzonnewende, wanneer het schroeiend vuur der zon het graan heeft doen rijpen, begint de oogsttijd en met man en macht is iedere boer bezig om den rijken zegen van moeder aarde, voor de herfststormen komen, in de veilige schuren te bergen.

* *
*

Mien laand is lȧnd — zoo voelt het ook de vermoeide stedeling, die de nauwe stad ontvlucht om in Gods vrije natuur zijn ziel te verkwikken en die door een innig contact met den moederbodem, den bodem die de wieg droeg van al de geslachten des volks, zijn boerenoorsprong weer levend voelt worden. Er zijn geen banden die meer vrijheid geven dan de banden die ons binden aan den bodem; banden die niet knellen, doch verruimen; banden, die een volk niet straffeloos kan verbreken. Een volk, dat in grenzeloos winstbejag en verblinding, de banden, die het aan zijn bodem binden verbreekt en de banden des bloeds, die het binden aan zijn boerenstand veronachtzaamt, verliest zijn kracht, zijn aard en zijn ziel en gaat te gronde; want een volk wordt geboren op het land, doch sterft in zijn steden. De bodemgebonden boer, die het zuivere volksbloed draagt, is de wachter van den volksaard, de hoeder der volksziel, de drager der volkscultuur en de bloedbron der volksgemeenschap.

* *
*

Oldambtster boerderij van 1804 te Nieuwolda.

„Zai, zien verstand
Dat wast er boven oet".

en hiermede kan de dichter niet anders bedoeld hebben dan den rijkdom en de vruchtbaarheid van den Groninger bodem, den rijkdom en de schoonheid van de met den bodem vergroeide dorpen en gehuchten; de dijken, de hoeven, de kanalen, de akkers en de weiden, door men-

schenhand gemaakt en bestierd; de roem en de kracht van land en volk. Dus het land en zijne bewoners: de Groninger boer en landarbeider en allen die er op en om de hoeve leven en werken.
De vruchtbare Groninger bodem bestaat voor de helft uit kleilanden, voor de helft uit zand- en veengronden. In Groningerland raken de Saksische en de Friesche stam elkaar en uit de vermenging en de aanraking van beiden is de Groninger landaard ontstaan, waarbij nu eens het Friesche, dan weer het Saksische den toon aangeeft. De beide volksche kerngebieden liggen op ouden grond. Westerwolde is het Saksische kerngebied en de oude wierdedorpen van Hunsingo en Fivelingo vormen het Friesche kerngebied. Het Westerkwartier, met Humsterland, Langewold en Oudewold hebben een gemengde bevolking, terwijl in het Oosten het Oldambt en de Woldstreken het grensland tusschen beide stammen vormen. Mede onder invloed van het Saksische Goorecht met de stad Groningen is het Groninger dialect overwegend Saksisch. De bouwstijl der boerderijen in de noordelijke kleigebieden is echter overwegend Friesch gebleven.
De jongste cultuurgronden vormen de Veenkoloniën, met een vruchtbaren bodem en een nijvere bevolking. Waar de bewoning dezer gronden niet teruggaat tot de vroegere Germaansche landname, maar een gevolg werd van de meer kapitalistische ontginning door de steedsche Groninger machthebbers, missen deze streken het uitgesproken volksch karakter der oudere gebieden. Toch hebben de veenkoloniën een eigen karakter en is de grondslag voor een Germaansche boerencultuur aanwezig.
In het Oldambt, waar de schrijver van dit artikel boer is, liggen de hoeven en de dorpen aan de grenslijn der oude zavelgronden en de nieuwere kleigronden. Hierdoor zijn de meeste boerderijen gemengde bedrijven en vindt men er naast de overwegende akkerbouw ook eenige veeteelt.
Wanneer wij oordeelen naar de voorkomende geslachtsnamen der boerenfamilies, komen wij tot de gevolgtrekking, dat zoowel friesch als saksisch bloed voorkomt in de Oldambtster boerenbevolking. Saksisch zijn de geslachtsnamen die eindigen op -ing, als b.v. Buring, Joling, Jutting, Roemeling, Frieling, Schuring e.a. Friesch zijn de geslachtsnamen die eindigen op -ema, -ma, als: Mellema, Burema, Beukema, Boerma, terwijl daarnaast de Groninger boerenfamilies geslachtsnamen eindigend op -inga dragen, als: Muntinga, Nanninga, Hovinga, Schuringa enz. Bovendien komt er steeds nieuw bloed in de Oldambtster boerenbevolking vanuit Westerwolde, Woldstreken, Hoogeland en de verwante streken in Oost-Friesland aan de andere zijde der grens. De flinke landarbeidersbevolking was steeds een kostbare bron van volkskracht.
Waar de akkerbouw hier overheerscht, lijkt mede op practische gronden de Saksische hoeve 't meest geëigend te zijn geweest om dezen bodem te doen gedijen. Daardoor vinden wij in de Oldambtster hoeven, mede door de grootte der bedrijven, de schoonste voleindiging van den Saksischen bouwstijl, waarvan de oude en harmonische voorbeelden helaas meer en meer verdwijnen.

* *
*

Wie het Oldambt bezoekt en de hoeven en oude dorpshuizen opmerkzaam gadeslaat, vindt er menig oeroud Germaansch teeken en zinnebeeld terug. Dit is wel een bewijs, dat de oude bevolking in eigen volksche nederzetting wortelt. Zonneraden in velerlei uitvoering sieren er de gevels der boerderijen. Op de daken prijken de zgn. offertafels. Boven de deuren vindt men den levensboom en het beeld van het den Germanen heilige paard. Oude vrijboeren-wapens vindt men in de muren ingemetseld.
Zooals de Drentsch-Saksische boerenbevolking haar gemeenschappelijke gronden, de markegronden kende, zoo wijst het in het Oldambt veel voorkomend „hamrik", zooals Finsterwolderhamrik, 't Hamrik (= Nieuwwolda), Beersterhamrik, op het vroeger bestaan van gemeenschappelijke gronden ook in deze landen. De woldnamen als in de Woldstreken, Finsterwolde, Oostwold, Midwolde, Woldendorp, enz. zeggen, dat de oorspronkelijke nederzettingen in het bosch of aan den boschrand werden gevestigd. Het voorkomen van boomstammen, het z.g. kienhout, in de veengronden, bevestigt dit vermoeden. Meestal groepeert het dorpsleven zich rondom de sobere, in het landschap passende kerk met kerkhof. De hoogere en centrale ligging der kerk wettigt het vermoeden, dat in de christelijke kerk de oude geheiligde overlevering en de oude gewijde plaatsen der vaderen nog voortleven. In het Groninger beklemrecht leeft het in kapitalistischen zin gewijzigde oud-Germaansche erfrecht nog voort en bewaarde de boerderijen voor versnippering.

* *
*

Deze indrukken van land en volk van Groningerland mogen volstaan, doch dit artikel mag niet eindigen, zonder eenige sombere en waarschuwende klanken te laten hooren, niet om moedeloosheid te zaaien, doch om aan te sporen hare oorzaken in het teeken van den wolfsangel te overwinnen. Waar land en volk van Groningen werden beschreven, bleef onvermeld hoe volksvreemde, steedsche invloeden hier en daar den Groninger boerenstand als een verderfelijke kanker beginnen aan te vreten; hoe het steedsche leven in de boerenwoningen het landelijke tracht te overmeesteren en de stadscultuur in de huiskamers haar intrede doet, terwijl men de volksche waarden gaat vergeten en de overgeleverde zeden als ouderwetsch en bespottelijk gaat verachten. Niet vermeld werd, hoe men de oude harmonisch gebouwde hoeven ging vervangen door pronkerige woningen en zoo de eenheid van woning en schuur verbrak, evenals men de eigen evenwichtige levenshouding verloor en in een wankele houding, met den eenen voet op 't land en met den anderen in de stad staat.
Groninger boer en Groninger volk, heft hoog over uw schoon en heerlijk land den wolfsangel en laat het oereigen boeren-volkskarakter zegevieren over het volksvreemde, dat vernietigt hetgeen eigen en waardevol is, U en Uw volk vernielt door de grondslagen van het volksleven te ondermijnen en te verstoren. Strijdt voor Uw oereigen boerschen, Dietsch-Germaanschen volksaard.

Waar de boerin haar werk heeft.

Het smalle raam in het voorste uitspringende gedeelte van het huis behoort tot de keuken, het tweede uitspringende deel is het karnhuis (daarvoor de regenbak).
Links de stookhut. Achteraan een bijschuur voor gereedschappen.

Boerderij te Oostwold (Oldambt).

„HAAM"

In het vorige nummer van de Wolfsangel hebben wij den lezers gevraagd, ons gegevens te verstrekken over het ophangen van het eivlies van veulens in een boom en wij ontvingen reeds enkele berichten. Wij willen er daarom iets meer van vertellen.

Wat de verbreiding betreft, schijnt het vooral in de Saksische gebieden nog in gebruik te zijn en bij ons met name in Drenthe en Gelderland; doch ook in Engeland komen verwante gebruiken voor.

In „Germanien" van Wintermaand 1936, worden door Dr. Plassmann berichten over dit gebruik vergeleken en enkele gegevens ontleenen wij hieraan. Het is echter lang niet onmogelijk, dat wij in ons land nog een overvloediger oogst kunnen inhalen, wanneer de lezers zich moeite geven, er meer van te weten te komen. Het is echter goed, dat zij dan weten waarop zij moeten letten en dus zullen wij beginnen met te wijzen op enkele variaties van het gebruik.

Wanneer een veulen geboren wordt, neemt de boer of de knecht de „nageboorte", het „eivlies" en hangt het met de greep in een boom. Wij zouden wel willen weten waarom, doch gewoonlijk zullen wij daar geen antwoord op krijgen. Wij moeten ook niet met die vraag beginnen en wij moeten ook vooral geen antwoord suggereeren! Want een boer uit zich niet graag over die dingen en maakt er zich wel eens van af, door maar te antwoorden. wat de onbescheiden vrager uit de stad wil hooren; dan is hij er van af.

Het eerste wat wij willen weten is de naam die er aan gegeven wordt en dan vragen wij niet: noem je het zus of zoo?, maar wij vragen zonder meer: hoe noem je dat? ook al weten wij, dat het in Drenthe „het hamer" en in Gelderland „de haam" genoemd wordt, terwijl het in platduitsch „de hame" (a = o in Eng. horse) en in de Lüneburgerheide „ham" heet. De grondbeteekenis van dit woord is wel „omhulsel" en zoo begrijpen wij dat ons „hemd" en het Angelsaksische „hom" (= bekleeding, hemd) er verwant mee is; misschien ook „hemel". Maar de beteekenis van het woord gaat nog dieper. Wij weten uit de IJslandsche saga's uitvoerig hoe deze Germanen over „lichaam en ziel" dachten. Hun voorstelling was geheel anders dan de onze, de scheiding veel minder scherp. Wanneer het lichaam in rust was, kon de ziel soms in andere gedaante er op uit gaan. Zoo b.v. droomde de vrouw van Hogni dat een adelaar de hal binnenvloog, druipend van bloed en zij herkende aan „den dreigenden blik" Atli; „bitter is, wat ons nu te wachten staat", zeide zij. Zoo verschijnen mannen als beer of wolf, doch dit kon alleen, wanneer zij om zoo te zeggen een adelaars- of wolven-natuur in zich hadden; dan kon de ziel zich in deze gedaante tijdelijk „hullen", in dit lichaam, dat in het oud-Noorsch „hamr" heet, en waar ons „lichaam" ook verwant mee is: omhulsel der ziel.

Doch ook de ziel zelf wordt zoo genoemd; zoo heeft het oud-Noorsch de uitdrukking „hamstoli" (d.i. beroofd van zijn hamr) voor een man die schade geleden heeft aan zijn „heil", zijn „ziel": hij kan zich niet meer herinneren, hij begrijpt niet meer, hij droomt niet meer. De sterke „heilling" daarentegen was „hamramr", d.i. sterk van ziel. In den christelijken tijd kreeg dit woord een slechte beteekenis, doch oudtijds was dit het kostbaarste bezit van een man en zijn sibbe[1]).

Dit oude woord „hamr" leeft dus nog onveranderd voort in haam (de r is niet anders dan eerste naamvalsuitgang — ook nog in Drenthe's „hamer"??), en in de oude beteekenis van omhulsel.

Wanneer wij dan van den boer den naam te weten zijn gekomen (letten op het geslacht van het woord!), moeten wij zien na te gaan, of bepaalde boomsoorten de voorkeur genieten. De eik schijnt wel voor te komen, maar ook de esch en daarnaast nog vruchtboomen, vooral pruim (Zuidwest Mecklenburg). Prof. A. van Veldhuizen vermeldt nog: „Placenta van een veulen, in een boom geslingerd. Ze hangt juist, waar de tak zich fier verheft. De „broeder van het veulen" moet zoo volgens manaïstisch volksgeloof dit dier helpen, zich fier te bewegen." Dit h o o g hangen wordt ook uit Holstein gemeld, waar ook het gebruik voorkwam een d o o d e tak te kiezen, waar jaar op jaar de haam werd ingehangen. Dit laatste kan van belang zijn, daar de doode tak, de doode boom, in sagen en rechtsgebruiken dikwijls een rol speelt.

Dat de haam „broeder van het veulen" wordt genoemd is ook merkwaardig. Zit er een „ziel" in?

Uit de Betuwe kregen wij het bericht, dat de vader van een boer, die thans rustende is, soms wel 3 hamen in een oude pruimenboom (!) had hangen, die half dood (!) was, opdat de paarden den kop hoog zouden houden. Ook daar heette het „de haam". Indien men het verzuimde zouden de veulens ziek worden.

Uit Noord-Holland werd ons medegedeeld, dat in Waterland na de geboorte van een veulen het „licht" in de boomen wordt gehangen, opdat het paard de kop hoog zal dragen. De zegsman verklaarde, dat het tegenwoordig niet veel meer gedaan werd, daar het toch maar bijgeloof was. „Licht" is daar de algemeene naam voor de nageboorte van huisdieren; een andere naam is niet bekend.

Behalve van het paard komen soortgelijke gebruiken voor bij koe (Lüneburgerheide), varken (Neurenberg) en schaap (Norfolk, Engeland).

Een arbeider uit Gelderland (Bennekom) zeide echter, dat het bij een kalf geen zin had, daar dit den kop toch niet hoog hield.

De moeilijkste vraag is hiermee reeds aangesneden: wat denkt de boer er zich bij?

Dat het gebruik bij koe en schaap ook voorkomt, wijst er op, dat dit hooghouden van den kop toch wel niet de oorspronkelijke bedoeling zal zijn geweest. Of misschien toch? Wanneer het gebruik heel algemeen „heil"-brengend was, zou het toch kunnen, want dan geeft dit aan een paard een fiere houding met hooggeheven kop en aan een schaap een dichte vacht.

Het gebruik is in verband gebracht met Wodan en er is gesproken van een Wodans-offer. Dit heeft veel waarschijnlijks, vooral wanneer wij hooren dat de heideboer van de Lüneburgerheide zegt: „Dat is de Wod".

Dr. Jung verhaalt, hoe omstreeks 1900 in het Odenwald de boeren de pet afnamen wanneer het bliksemde en dan wezen in de richting met de woorden: „Da ist er hinaus" (daar ging hij heen). Op de vraag „wie?" heette het dan „der Wode". Deze Wode en Wod is niet anders dan Wodan. D.w.z. onze Wod is niet Wodan zelf, maar de aan hem gewijde gave, evenmin als de bliksem Wodan zelf is. In dit verband wijst Dr. Plassmann op de bekende Edda-regels waar staat:

> Ik weet, dat ik hing
> Negen nachten aan windigen boom,
> Odin gewijd,
> Ik zelf aan mijzelf.

In deze, nog steeds „duistere" regels, zien wij ook Wodan en het offer aan Wodan vereenzelvigd.

Bij de Angelsaksen was het gebruik in zwang aan ziekte gestorven schapen, herten, paarden, in een boom te hangen, daar dit tegen de ziekte hielp. Ook hier dus de heilwerking van een wellicht verwant gebruik.

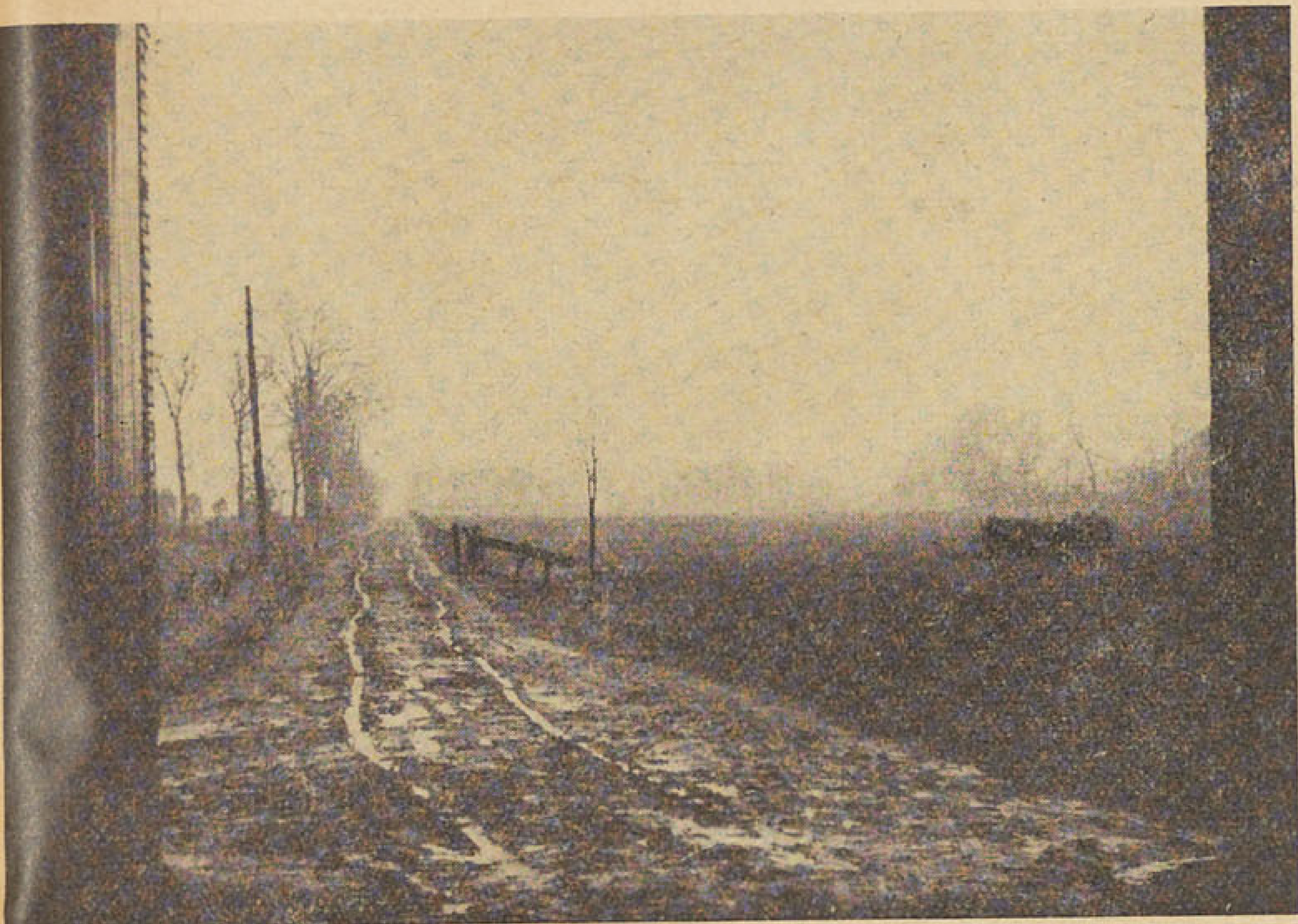
Tenslotte willen wij nog even de vraag aanstippen: hebben deze dingen, heeft de volkskunde eenige beteekenis voor de kennis van het oud-Germaansche geloof?

Prof. J. de Vries[2]) wijst er op, hoe hoogst zelden wij het volkskundige materiaal voor een reconstructie van de heidensche godsdienst kunnen gebruiken, daar wij nog niet in staat zijn te onderscheiden tusschen overblijfsels uit den heidenschen tijd en datgene wat hier door bemiddeling der christelijke kerk uit het Zuiden is binnengekomen. De verschillende lagen liggen nog over en door elkaar en wachten op een wetenschappelijke methode ter ontwarring. Kunnen wij het hier besproken gebruik „over den drempel der Middeleeuwen heen" vervolgen? Dat nog wel niet, maar onwaarschijnlijk is het niet, dat wij hier toch met een ongekerstend oud-inheemsch gebruik te doen hebben, dat verband houdt met Wodan en dat verwant is aan gebruiken die ons wel uit den heidenschen tijd bekend zijn, n.l. het hangen van offers aan bepaalde boomsoorten.

[1]) Sibbe is een goed Nederl. woord voor geslacht, dat in onbruik is geraakt. Voor „hamr" zie uitvoerig bij Grönbeck: the Culture of the Teutons.

[2]) Altgermanische Religion I hfdst. VII.

Boeren en Helden

Winter op het platteland.
Dat beteekent vorst en sneeuw, mist en duisternis, storm en regen. Vooral regen, die het water in de sloten en beken doet stijgen, het land drassig maakt, op het erf rond de boerderij overal plassen doet ontstaan. Enkele stappen buiten het huis en de boer staat in den modder. Geen modder als in de stad, wanneer bij regenweer de straten met een laagje modderig water bedekt zijn, maar echte, onvervalschte modder, waarin ge met steedsche schoenen tot de enkels wegzakt.
Het leven van den boer is niet romantisch. Het is nog donker als hij in den naherfst 's morgens in den regen naar het land moet om de koeien te melken. Het is donker en koud, als hij 's winters in den stal bij het vee te doen heeft. Heele nachten waakt hij bij een koe, die kalven moet. Komt straks het voorjaar en het werk op den akker begint weer, dan is hij in den weer van zonsopgang tot zonondergang. Naarmate de dagen lengen, lengt ook zijn werkdag.
Zoo is het leven van den boer. Moderne hulpmiddelen hebben ook zijn arbeid helpen verlichten, maar het blijft een zwaar leven, waarin harde arbeid samengaat met weinig ontspanning en groote onzekerheid over de uitkomsten van zooveel inspanning en zorg. Hoe moet dan vroeger dat leven wel niet geweest zijn, toen de hulpmiddelen van nu ontbraken; toen er geen electrisch licht was, geen fiets om naar het dorp te komen, geen kunstmest en geen dokter of veearts, die met een fordje elk oogenblik bij de hand kon zijn.
Dit zware leven was het deel van ons voorgeslacht. Denk u in, wat het leven is van den afgezonderd wonenden boer van heden; stel u voor hoe het voor honderd jaar moet zijn geweest en ge krijgt eenige voorstelling van het leven der Germaansche boeren van honderden, duizenden jaren geleden.
Dan ook krijgt ge een juist beeld, hoe deze verre voorouders gedacht en gevoeld hebben; hoe het hun te moede is geweest; hoe hun aard was. Sterk moeten zij geweest zijn; lichamelijk sterk, om het harde, moeizame bestaan van boer te kunnen leiden. Maar sterk vooral van ziel. Gaaf en diep; levend uit een bewustzijn, dat wij nu nog bij den echten boer aantreffen: een eeuwigheidsbewustzijn, dat heel het leven en voelen beheerscht. Levensrust, geboren uit levensvertrouwen.
Dagelijks zagen deze Germaansche boeren het leven uit den dood opstaan en den dood het leven vernietigen. In den keten van het ontstaan en vergaan en wederom ontstaan wisten zij ook zelf een schakel te zijn. Dat gaf kloekheid tot levensaanvaarding, hardheid tot den levensstrijd en ook bereidheid tot den dood. Door heel hun zieleleven, in hun zinnebeelden, in hun saga's en overleveringen klinken deze eigenschappen als ondertoon. Zij waren werkelijke helden: niet in de uitblinkende daad, maar in de trouw aan eigen aard en levenshouding. In de eer, niet ontrouw aan zichzelf en hun geslacht te zijn geweest, lag hun heldendom. In dit dagelijksche heldendom van trouw en eer vonden zij onder omstandigheden de kracht tot een daad, die hun onsterfelijken roem bij het nageslacht bracht. Dit heldendom wortelde in hun stoeren boerschen aard, die vasthield aan den natuurgebonden levensgang.
Tot dezen Germaanschen levensgang moge geheel ons volk den weg weer vinden.

FOLKLORE, geen liefhebberij, geen bron van inkomsten

Den laatsten tijd en in het bijzonder dezen zomer, lazen wij herhaaldelijk van een ontwakende belangstelling voor onze oude volksgebruiken, welk ontwaken zich kenmerkt door een toenemend aantal folkloristische feesten in verschillende streken van ons land.
Althans zoo lijkt het. Wanneer men echter de zaak verder onderzoekt, komt men tot de ontdekking, dat deze feesten veelal worden georganiseerd door de plaatselijke vereenigingen voor vreemdelingenverkeer. Dit blijkt met name met dergelijke feesten in Twenthe en in den Achterhoek het geval te zijn. En zoo zien wij dan, dat op het oogenblik de laatste resten van onze oude beteekenisvolle volksgebruiken ten prooi vallen aan de exploitatiezucht van een vreemdelingenverkeerscampagne, evenals dit met Marken en Volendam reeds lang geleden gebeurde.
Anderzijds zijn er liefhebbers van oude volkskunst, „folkloristen van naam", ijverig bezig om alles bijeen te garen wat zij in den lande nog aan oude gebruiken en overleveringen kunnen vinden. IJverig wordt het door hen tezamen gedragen en zoo mogelijk in keurige studies verwerkt. Het geheel is en blijft echter dood. Dood en zonder kleur als een herbarium vol keurig opgeplakte gedroogde planten.
Evenals deze planten slechts een dorre en vergeelde herinnering vermogen te zijn van de wondere pracht der natuur, zoo zijn in de oogen van den levenden volkschen Nederlander vele kunstmatig in het leven gehouden gebruiken niets anders dan een vooze herinnering aan wat eens de kern was van een werkelijk levend cultuurbezit.
In onzen tijd van pluizen en snuffelen heeft echter vaak de gedroogde plant voor den verzamelaar meer waarde, meer „wetenschappelijke" waarde dan de kleurenweelde van de levende natuur.
Aan zulke verzamelaars doen ons de folkloristen en praehistorische liefhebbers denken, wanneer wij zien hoe onder hunne handen de cultuur, waarover zij zoo loffelijk weten te schrijven, bezig is af te sterven.
Ondanks liefhebbers, snuffelaars en verzamelaars, en ondanks of misschien juist door „folkloristische feesten ten behoeve van het vreemdelingenverkeer" gaan onze laatste levende volksgebruiken snel ten gronde.
Immers, wat helpt dit alles, wanneer de ziel ontbreekt, wanneer de volksziel, die dit eens schiep, ziek is en uit vele wonden bloedt?
Er is echter hoop, want langzaam, heel langzaam, begint ook in ons zoo zeer vermaterialiseerde volk nieuw leven te groeien, begint een volksch ontwaken ons volk te doortintelen.
En dit nieuwe volksche leven, dat langzaam aan zich baan begint te breken, is ontsproten aan onze aloude dietschgermaansche volksziel, waaruit in vroeger eeuwen voortkwam, dat wat men heden pleegt samen te vatten onder het woord folklore.
Het zal eerst door dit volksch ontwaken zijn, dat er weer doorleefde belangstelling zal zijn voor het cultuurbezit uit vroeger eeuwen, omdat dan immers het leven zelf uit diepe verwantschap met de cultureele scheppingen van ons voorgeslacht niet zal dulden, dat dit cultuurbezit ten gronde zal gaan.

HET OLDAMBT

In dit nummer van De Wolfsangel beschrijft een onzer lezers, die boer is in het Oldambt, de streek waarin hij geboren en getogen is.
Het Groninger Oldambt strekt zich uit in het Noord-Oosten van Groningen, langs de Dollard. De boerderijen in deze streek gaan terug op den grondvorm der Saksische boerderij, het rechthoekige hallenhuis. Deze boerderijvorm werd door den bekenden beoefenaar der Germaansche voorgeschiedenis, Dr. van Giffen, reeds in de eerste bewoonde laag der terp van Ezinge (Gr.) teruggevonden. Reeds vóór onze jaartelling woonden Germaansche boeren in Groningen en zij bouwden hun hoeven volgens het grondplan, dat ook heden nog in gebruik is. Dit langwerpig-rechthoekige huis is het huistype, dat het noordsche ras begeleidt en dat wij met wijzigingen overal terug vinden, waar dit ras zijn cultuur heeft gebracht. De oud-Grieksche tempel gaat op dien zelfden grondvorm terug. Groningen's boeren hebben in de vorige eeuw een groote welvaart gekend. Zij behooren tot de meest vooruitstrevenden op landbouwgebied. Het land is vruchtbaar. De welvaart van deze streken heeft er toe geleid, dat stedelijke vormen hun invloed hier gemakkelijk konden doen gelden op het platteland. Terwijl voor de bedrijfsruimten de vorm van het hallenhuis bewaard bleef, ging men voor het woongedeelte naar stadsche zwier verlangen. Vinden wij in andere Saksische streken van ons land de oude hoevevorm nog gaaf in gebruik, waarbij woonruimte en bedrijfsruimte onder één dak liggen, in Groningen ging men vóór het „langhuis" een „dwarshuis" zetten, waarin de woonvertrekken waren gelegen. De deur in het midden, aan weerszijden een kamer met hooge ramen, die op den weg uitzien; op de bovenverdieping ook weer vertrekken, een balkon op de eerste verdieping: men zou meenen, met een stadshuis of tenminste met een rentenierswoning te doen te hebben. Maar het is slechts schijn. Het balkon aan de boerderij op de afb. is doelloos, want achter dit balkon en de ramen der verdieping verbergt zich — de graanzolder!

Ook in de omgeving van het huis komt de zucht om de boerderij te verbergen tot uitdrukking. Voor het huis vindt men vaak een vijver en een tuin, die den indruk moeten wekken, dat het huis dat in dezen tuin staat, een villa is of een heerenhuis. Er is een zeker streven merkbaar om den indruk te wekken, dat men met een Groninger „borg" te doen heeft.
Zoo heel dwaas is dat streven eigenlijk ook weer niet: want de borgen, de statige woonhuizen der Groninger landjonkers, zijn tenslotte uit de boerderij voortgekomen, zooals de landjonker uit den geëerfden boer, den bezitter der familiehoeve van een „sibbe" voortkwam. Dwaas wordt het alleen, wanneer landjonker en boer zich voor hun boerschen oorsprong gaan schamen en de stad gaan nadoen. Dan verloochenen zij hun eigen aard.

Achterzijde van nevenstaande „villa" — de eigenlijke boerderij. Op den voorgrond de paardekamp met „drenkeldobbe" (drink- en waschplaats) en voederbakken.

Op de afbeeldingen is duidelijk te zien, hoe de ontwikkeling van het dwarshuis tot moderne villa zich voltrekt. Eigenlijk is de ontwikkeling hier niet volledig weergegeven, want bij het huis met het looze balkon, type van de „villa" der 19e eeuw, is de ontwikkeling niet blijven staan. Men vindt thans ook het moderne landhuis als „dwarshuis" in gebruik. Wat uit al deze boerderijen spreekt, is een groote mate van zelfbewustzijn bij den Groninger boer. Onder de werking van het beklemrecht — een vorm van erfpacht — en door verschillende andere oorzaken is hij vrijer gebleven dan zijn stamgenoot in zuidelijker streek, in Twente en Gelderland. Een krachtige feodale adel heeft hier nooit bestaan. De Groninger jonkers hebben steeds een zelfbewusten boerenstand tegenover zich gevonden. Zoo vinden wij dan ook in Groningen veel van den ouden vrijen Germaanschen boerenaard bewaard, waardoor dit gewest een geheel eigen plaats inneemt.

HINKELBANEN

Nu het voorjaar komt, gaan de kinderen weer buiten spelen. Een van de meest geliefde spelen is nog altijd het hinkelen. Op den grond wordt met een stokje in het zand — in de stad met krijt op de steenen — een hinkelbaan getrokken, waar dan met of zonder steentje of houtblokje in wordt gehinkeld.
Deze hinkelbanen hebben verschillende vormen. Veelal zijn ze rechthoekig, maar in sommige streken wordt ook een spiraal getrokken, een soort slakkenhuis lijkt het wel, waarin dan van buiten naar binnen en weer terug wordt gehinkeld.
Willen de lezers van De Wolfsangel eens opletten, welke vorm van hinkelbaan bij hen in de buurt gebruikelijk is en ons dat eens mededeelen? Er zit n.l. aan kinderspelen als dit meer vast, dan men veelal weet, want de meeste zijn overoud.

